

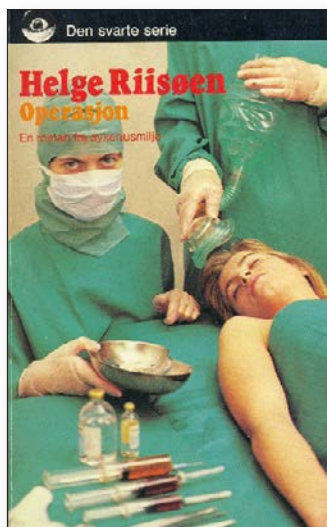
Nevrologer og nevrologi i kriminallitteraturen

Michael 2023; 20: 170–81.

Sykdommer i nervesystemet med akutte anfall, kramper, bevissthetsendringer, adferdsforstyrrelser og lammelser er dramatiske, og for legfolk ofte mystiske og skremmende. Slike sykdomsbilder har fristet forfattere, ikke minst av kriminal- og skrekk-romaner, til å benytte disse fenomenene i sine bøker. Jeg inviterer til en reise inn i dette spesielle litterære landskapet.

Det er mye nevrologi i kriminallitteraturen (1–4). Jeg kjenner syv nevrologer som må kunne betegnes som kriminalforfattere. Den mest produktive er Peter Claudius Gautier-Smith (1929–2017) fra England med sine 31 kriminalromaner. Bøkene bærer klart preg av å være skrevet av en lege, men innslaget av nevrologiske problemer er beskjedent. Harold Klawans (1937–1998) fra USA har skrevet fem kriminalromaner. Disse må betegnes som

utpregete nevrologiske fordi intrigen er basert på nevrologiske fenomener, handlingen foregår i en nevrologisk avdeling og detektivhelten er nevrolog. Robert Joynt (1925–2012) har skrevet seks kriminalnoveller alle basert på nevrologiske symptomer som basis for løsningen av mysteriene. Norske Helge Riisøen (1951–2019) har skrevet fire kriminalromaner uten at nevrologi har noen fremtredende plass i historiene. Texaneren David B Rosenfield (1944 -) har utgitt to romaner om en nevrolog som er en slags James Bond-figur, og John Menkes (1928–2005) fra California har skrevet en roman hvor intrige, sted og hovedpersoner alle har med nevrologi å gjøre. Endelig har norske Christer Mjåset (f. 1973) skrevet en roman hvor helten er lege med epilepsi og

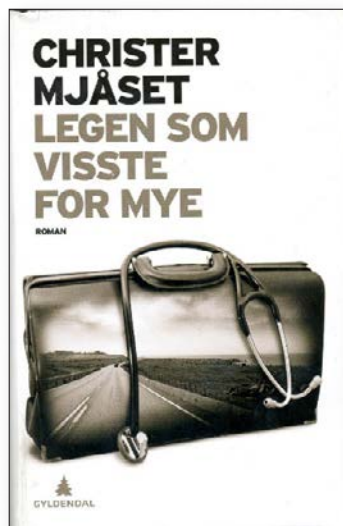
hvor neurologisk sykdom spiller en rolle. Hvilke neurologiske symptomer og tilstander omtaler forfatterne i sine verk?

Epilepsi

Epileptiske anfall er naturlig nok nærliggende å bruke som kulisse for dramatiske hendelser. Dels blir de brukt bare som bakgrunn som i Øvre Richter

Frichs «Menneskejegerne» (1935) eller i Christer Mjåsets «Legen som visste for mye» (2008), dels er poenget at kriminalgåten er basert på at kriminelle handlinger er begått under et epileptisk anfall. Klassikeren blant disse siste er Raymond Chandlers (1888–1959) første bok om privatdetektiven Philip Marlowe, «The big sleep» (1939). Her blir et drap kanskje begått under et partielt epileptisk anfall. Hvorvidt et målrettet mord kan begås under et slikt anfall, er svært diskutabelt, og Chandler får selv stå for bruken av dette poenget. Hans neurologiske kunnskap synes ikke å være spesielt stor, og andre av hans bøker kan røpe en viss animositet mot nevrologer. I «Farewell, little sister» (1949) er en av skurkene ganske riktig nevrolog. Fascinert av neurologisk sykdom må han uansett ha vært: Skurkens far i «The big sleep» sitter i rullestol og beskrives som om han lider av en motornevro sykdom. En nevrolog har benyttet samme poeng i kriminalnovellen «The case of the locked house» (2013 og 2014), en Sherlock Holmes-pastisj skrevet av Robert Joynt (1926–2012). Joynt var professor i Richmond og redaktør av «Archives of Neurology». Han publiserte sine kriminalnoveller hos en konkurrent: «Neurology». Han etterlot seg denne historien uferdig, og en konkurranse i «Neurology» førte til at to andre nevrologer (Peter A Kempster og Andrew J Lees) vant med sin avslutning og derfor to utgivelsesår. Interessant er at deres versjon vant i konkurranse med 30 andre kriminteresserte nevrologers forslag!

Epilepsi er elegant utnyttet i to andre historier. Den ene forfatteren er norsk: Alf Maria Amble (Don Preso) (1909–1950) i «Falske spor» (1949). I denne historien har helten godt beskrevet epileptiske anfall. Han blir dømt for et mord som senere viser seg å være et uhell som finner sted mens helten har et av sine

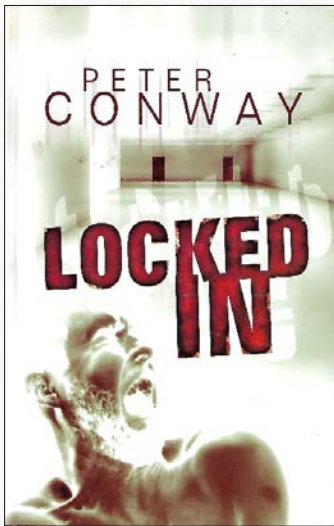

anfall. Her er det ingen tvilsom utnyttelse av epilepsien som også er beskrevet helt tilforlatelig. Litt spesielt med denne boken er at den ble først utgitt i 1943 («Ti kjennes for rett»). Den var sterkt preget av fascistoide ideer som helt er fjernet i utgaven fra 1949. Robert Joynt bruker igjen epilepsi i «The case of the colorless crystals» (2007). Den kriminelle handlingen blir også her begått mens den uskyldige er i et epileptisk anfall. Karin Fossum (f. 1954), som utviser betydelig kunnskap om nevrologiske sykdommer i flere av sine bøker, bruker også et epileptisk anfall som mulig årsak til en forbrytelse i «Carmen Zita og døden» (2013).

Hovedpersonen i novellen «Bizarre situations» får gjennomskåret hjernebjelken (corpus callosum), forbindelsen mellom de to hjernehalvdelenene, som behandling for sin terapiresistente epilepsi. De to hjernehalvdelenene opererer så hver for seg. Forteller og morder er samme person, men med hver sin halve hjerne. Historien finnes i den skjønnlitterære novellesamlingen «On the Yankee Station» (1981) av William Boyd (f. 1952).

Locked-in

En annen tilstand med sterk appell til fantasien er locked-in-syndromet. Her er pasienten tilsynelatende i koma, men er ved bevissthet, kan bevege

øynene og har intakte sanser. Tilstanden skyldes en skade i hjernestammen som gjør at vedkommende er «innelåst» i en kropp som ikke kan bevege seg. Skal denne tilstanden utnyttes i en litterær setting, må forfatteren ha ganske gode begreper om klinisk nevrologi. Karakteristisk nok er to av de kriminalhistoriene jeg kjenner til med dette syndromet som hovedeffekt, skrevet av nevrologer. Den mest typiske er Peter Gautier-Smiths «Locked in» (1998). Gautier-Smith var nevrolog ved National Hospital for Neurology and Neurosurgery, Queen Square i London i mange år, og har skrevet sine 31 kriminalromaner under pseudonymet Peter Conway. Hovedpersonen blir skadet i en rugbykamp, ligger på respirator fullstendig lammet, men med helt klart intellekt. Hans nærmeste omsorgsperson blir myrdet, og det er pasienten i respiratoren som til sist løser mysteriet.

Bare en nevrolog ville kunne håndtere en situasjon som dette tilforlatelig.

Den andre nevrologen er igjen Robert Joynt som i novellen «The silent witness and Charcot's hat» (2011) utnytter den forståelige legmannsoppfatningen at pasienter med locked-in er bevisstløse. Pasienten ser her den kriminelle handlingen bli utført. Sherlock Holmes – som også forteller om

sitt møte med Charcot (sic) – forstår at pasienten er våken. Ettersom denne også er marineoffiser, kommuniserer Sherlock Holmes med ham ved hjelp av morsealfabetet og blinking med øynene. På denne måten blir skurken beskrevet og avslørt. En tredje historie er meget makaber: Her bedøver forbryteren sine ofre og gjennomfører en delvis avskjæring av den forlengede marg (medulla oblongata) som forbinder ryggmargen med hjernen. Konsekvensen blir en locked-in-tilstand. Fysikalsk-medisiner og nevrorehabiliteringslegen som er bokens heltinne, slåss både for å avsløre skurken og for økt forståelse for sine pasienter i rettsapparatet. Boken «Toyer» (1998) er skrevet av en skuespiller og forfatter, Gardner McKay (1932–2001), som må ha hatt betydelig nevrologisk ekspertise ved sin side for å kunne skrive en bok som dette. Mark Billingham (f. 1961) «Sleepyhead» (2001) er også en ganske ubehagelig historie hvor detektiven oppdager at pasienter som er antatt døde av hjernestammeinfarkt i mottaket på sykehusene, i virkeligheten er myrdet av en gal, fallert medisinstudent. Han ønsker å bringe sine ofre i «locked-in»-situasjonen, men bare ett av ofrene overlever med «locked-in» som følge. Boken inneholder en scene hvor det i detalj redegjøres for hvordan et offer kan påføres hjernestammeinfarkt. I forordet takkes professor Sebastian Lucas (patolog ved St Thomas Hospital i London). Jeg går ut fra at han må stå delvis ansvarlig for denne groteske beskrivelsen.

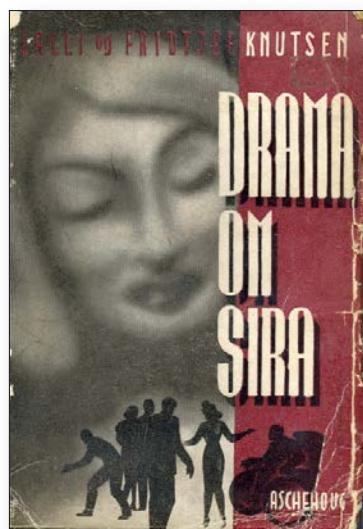
Marcia Muller (f. 1944) lar i «Locked in» (2009) sin detektivheltinne bli skutt gjennom bakhodet og nakken slik at hun havner i denne skremmende situasjonen. Syndromet er brukt som en dramatisk bakgrunn for en ellers nokså alminnelig kriminalhistorie. Heltinnens ansatte i hennes detektivbyrå kjemper med å oppklare hvem som skjøt, mens hun selv langsomt restitueres til det normale.

I John Scaltzis (f. 1969) «Lock in» (2015), utnyttes den dramatiske effekten av locked-in helt annerledes. En pandemi av et ukjent virus har gitt millioner av locked-in-pasienter over hele verden. Intens forskning har gjort det mulig for locked-in-pasientene, via et innoperert nettverk i deres hjerne, å styre et kunstig menneske, kalt «threep», som da opptrer som pasientens alter ego. Romanen omhandler svindel med utstyr og bygging av «threeps».

Katalepsi og katapleksi

En annen merkelig tilstand som også har hatt mange forfatteres interesse, er katalepsien. Dette er en tilstand som ikke finnes i dag, men tidligere tiders lærebøker hadde egne kapitler om denne sykdommen som ble betraktet som potensielt dødelig. Pasienter med katalepsi fikk hyperakutte anfall med bevissthetsendring og tilstivning hvor deres lemmer kunne beveges i alle

retninger av en observatør, og hvor lemmene ble stående i den stilling de ble satt i. Smertefølelsen var også opphevet, men pasientene kunne høre og se, i det minste til en viss grad. Edgar Allan Poe (1808–49) var svært opptatt av katalepsi og skrev flere skrekknoveller hvor denne tilstanden var selve poenget. Antagelig var hans interesse bunnet i hans redsel for å bli begravet levende, taphofobi. Katalepsi var da en tilstand som kunne avstedkomme slike kalamiteter. Mary Ann (Marian) Evans (1819–80), under sitt forfatternavn George Elliot, beskriver i klassikeren «Silas Marner» (1861) den ulykkelige klokkeren som lider av katalepsi. Under et slikt anfall blir menighetens kasse stjålet, og klokkeren blir uriktig dømt for tyveriet. Dette poenget har Agatha Christie (1890–1976) stjålet i «Murder at the vicarage» (1930), den første Miss Marple-historien. I et sidemysterium er det her presten som lider samme skjebne som klokkeren, men forfatteren angir at anfallene skyldes ettervirkninger av spanskesyken, encephalitis lethargica. Forfatter-konsortiet Richard W Webb (1901–66) og Hugh C Wheeler (1912–87) (under pseudonymet Quentin Patrick) baserer intrigen i «A puzzle for fools» (1936) på at skurken simulerer kataleptiske anfall. Deres nevrologiske kunnskaper strekker ikke lenger enn at de i beskrivelsen av symptomene blander inn katapleksi og eksessiv søvnighet, narkolepsi. Katapleksi er en av en rekke meget spesielle fenomener knyttet til narkolepsi. Anfallene består i at pasienten faller, mister all tonus i muskulaturen ved overraskende eller gjerne morsomme hendelser. Katapleksi bruker Robert Joynt i «The case of the collapsing man» (2008) hvor skurken avslører seg ved sin økte søvntrang og kataplektiske anfall ved emosjonelle påkjenninger.

Ryggmargskader

Et nesten litt for opplagt poeng er at den stakkars rullestolsbundne ikke er lam i underekstremitetene likevel. Han kan gå, og avslørt viser han seg å være morderen. Denne vrien er benyttet av Alfhild Hermanna «Lalli» (1906–80) og Fridtjof Knutsen (1894–1961) i «Drama om Sira» (1946). Helten (psykiater og rettsmedisiner!) avslører skurken: «– så festet jeg meg ved at den muskelatrofi som skulle vært til stede hos en mann, som hadde vært lam i tre år, den manglet i adskillig grad». Forfatterne har tidligere angitt at skurken hadde en tverrsnittskade i medulla, men har nok ikke vært oppmerksomme på at slike sentrale lammelser ikke nødvendigvis gir atrofi.

Den produktive Sverre Nicolaysen (1896–1950) (Sverre Vegenor) utnytter samme poeng i 1948 i «Hærøy-mysteriet», og Tor Edvin Dahl (f. 1943) (David Torjussen) i «Gjemt i mur» (1985). Så sent som i 2010 gjentar Hans Olav Lahlum (f. 1973) oppskriften i «Menneskefluene». Lahlum har for øvrig en bi-heltinne (til politimannen K2) i flere av bøkene sine. Det er Patricia Borchmann, en lynskarp ung dame i rullestol med en thoracal tverrsnittslesjon etter en bilulykke. Simulering av tverrsnittslesjoner kan selvfølgelig også benyttes som forsikringssvindler. Den vrien finner vi i Sven Elvestads (1994–1934) (Stein Riverton) «Damen i rullestolen» (1918). En ikke-simulert, men antatt psykogen tverrsnittslammelse er hovedpoenget i Christian Sparres (1849–1940) «Hun danset» (1928). Heltinnen er lammet, blir mistenkt for mord og blir senere helbredet ved et besøk hos en kjent nevrolog i Wien (!). En cervikal tverrsnittslesjon spiller en meget makaber rolle i Karin Fossums (f. 1954) «Djevelen holder lyset» (1998). Det er for øvrig mye nevrologi i denne boken. Innbruddstyven, han med tverrsnittslesjonen, er indirekte årsak til at et spebarn dør av en blodansamling mellom skallen og hjernen (subduralt hematom).

Amyotrofisk lateral sklerose

Amyotrofisk lateral sklerose (ALS) er en sjelden nervesykdom der alfa-motonevronene i ryggmargen sviner hen og blir borte. Sykdommen inngår i Raymond Chandlers «The big sleep» som nevnt tidligere. En annen amerikaner, Elisabeth George (f. 1949), bruker denne uhyggelige sykdommen mest som en sidefortelling i «Playing for the ashes» (1994). Her fortelles historien om ALS og dens utvikling hos en av hovedpersonene parallelt med selve hovedintrigen som handler om oppklaringen av en mordbrann. Den nevrologiske fremstillingen er meget korrekt – selv poenget med at nervecellene som kontrollerer urin- og anal-sfinkterne, ikke blir affisert ved ALS, er med.

Kroniske nevrologiske sykdommer har ellers ikke samme appell som de akutte. De egner seg ofte som en slags uhygge-bakgrunn for handlingen. Slik er det i Peter Gautier-Smiths «Evil streak» fra 2006 hvor multipel sklerose (MS) har denne funksjonen. Karin Fossum er igjen innom nevrologien når selve morderen i «Drapet på Harriet Krohn» (2004) får diagnosen multipel sklerose. Langt mer direkte er Parkinsons sykdom beskrevet

og inngår i selve intrigen i «Parkinsonmysteriet» (2001) av danske Hans-Erik Lystrup. Lystrup lider selv av parkinsonisme. De store økonomiske interessene knyttet til utprøvingen av nye medisiner mot sykdommen er drivkraften i plottet. Kjell Ola Dahl (f. 1958) lar også parkinsonisme spille en liten, men avgjørende rolle i «En liten gyllen ring» fra 2000.

Hjernetransplantasjon og bedring av mentale evner

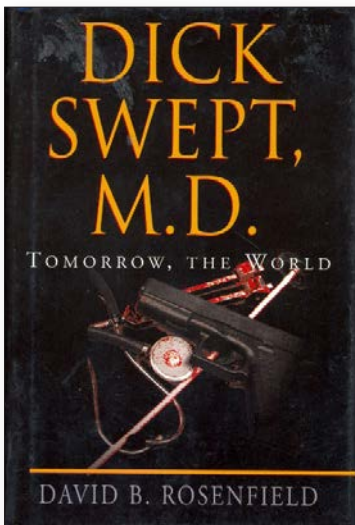
Muligheten for å manipulere hjernen og forbedre intelligensen synes å være et interessant opplegg for kriminalforfattere. Norske Gunnar Soot beskriver en slik hjerneforsker i «Mannen i myren» (1935). Skurken er egentlig forsker

på årsakene til craniosynostoser, men forsøker også å forbedre sine pasienters intelligens. Det forårsaker noen dødsfall som forfatteren ikke helt tar avstand fra: «Det døde et par pasienter, men det er ikke alltid legens feil at pasienter dør». To gutter som finner et hode etter en av disse uheldige, blir de som utforsker saken.

John Korsell (1893–1972) (John Stark) bruker samme opplegg i «Hjernespesialisten» (Detektivmagasinet nr. 480, 1947) i en historie om en nevrolog som kidnapper kjente mennesker for å utforske hemmeligheten med deres velfungerende hjerner. En virkelig grotesk historie innen dette feltet er også norsk: «Arcanuspapirene» (2009) skrevet under pseudonymet Alexander Wilken. Her kidnappes unge mennesker i den hensikt å bruke deres kropp som mottagere av hjernen fra eldre, fremragende vitenskapsmenn.

Innen dette området opererer dessuten nevrologiens James Bond: Dick Swept, M.D. Han er demensforsker og håndterer nevrologi, kvinner og skytevåpen med den mest utsøkte eleganse. Bøkene «Tomorrow, the world» (2002) og «History became a lie» (2005) er skrevet av professor i nevrologi i Houston, David Rosenfield (f. 1944). Han er nevrofysiolog og forsker på språkforstyrrelser.

Demens er ellers vanskelig å tenke seg som hovedintrige i en kriminalroman. Slik er det likevel i Emma Healeys (f. 1985) «Elisabeth is missing» (2014) hvor handlingen i stor grad foregår på den demente hovedpersonens premisser og i hennes forestillingsverden.

Hjernedød

Moderne medisin har gjort det mulig å holde i live pasienter som i eldre tider ville vært døde. Transplantasjonskirurgien har gjort det nødvendig å definere «død» på en sikker og udiskutabel måte: Når hjernen er død, er mennesket dødt. Denne definisjonen og det etiske dilemma med å avslutte behandling av en hjernedød, har legen Egil Sivertssen (1925 – 2001) (Sivert Nesset) mesterlig utnyttet i novellen «Mord med motsatt fortegn» i novellesamlingen «Grave en grav» (1981).

Hjerneskader

En egen gruppe kriminalromaner kretser omkring forbrytere som påfører sine ofre en spesifikk eller lokalisert skade i nervesystemet. Den mest berømte av disse er «den nevrologiske kriminalroman», «Hammerslaget» (1917), av Øvre Richter Frich (5). Her har skurken utviklet en hammer med en sylskarp platinanål. Denne hammeren bruker han til å påføre ofrene en forutbestemt lokalisert hjerneskada: *«Et slag i 'gyrus centralis anterior' og armen er lam. Det gjelder at treffe like foran sulcus ventralis. Og hvis man da like etter kunde ramme 'gyrus centralis posterior', saa vilde man faa en smuk sensibilitetsforandring i benet».*

Frich skal ha studerte medisin før han ble skribent på heltid, og hans bror, Olaf Frich (1863–1935), var en kjent psykiater. Hans legehelt, Jonas Fjeld, er fascinert av nervesystemet: *«Og vet De, hvad det er, som bestemmer vor kurs og leder vor vei? Jo, det er nerverne, som slynger sine tusen traade gjennem vor organisme (...) og altid er det en funktion som ærbødig lytter efter nervecellens vilje» ... Alle vore lidenskaper, alle vore kraftanspændelser, al vor sorg og glæde – det er nervens underfulde melodier, som toner i vort sind.*

Denne nervecellen er også forbryteren opptatt av, han er jo også nevrolog og elev av den store franske nevrologen Jean Martin Charcot (1825–93) (!): *«Vet du, hvad en nervecelle er for en vidunderlig ting og vet du, (...) hvad en nervetraad er for et nyttig instrument? (...) Nervecellen – det er menneskets sjæl og den drivende kraft i hele verdensordenen. Og nervecellene gjør menneskene til guder».*

Jonas Fjeld redder selvfølgelig heltinnen fra å bli lammet, og forbryteren får sin bekomst. Han får endog et epileptisk anfall hvor han i en visuell aura ser professor Charcot!

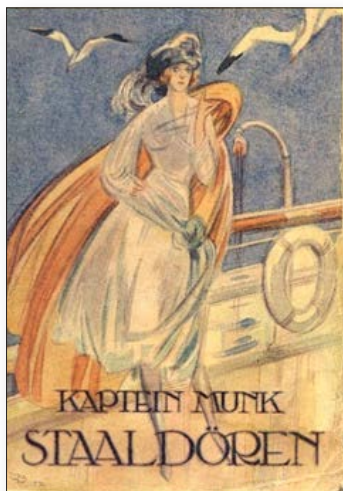
Lobotomi, avskjæring av forbindelsen mellom pannelappen av hjernen og resten av sentralnervesystemet, ble introdusert som en effektiv behand-

ling av alvorlige psykoser. I ettertid er denne form for psykokirurgi blitt oppfattet nesten som en forbrytelse overfor pasientene. Unni Lindell (f. 1957) bruker lobotomi som viktig bakgrunn i «Brudekisten» (2014). Lars Saabye Christensen (f. 1953) gjør det samme i «Jokeren» (1981), en roman med meget kompleks handling og hvor sannheten avdekkes lag for lag som i en tradisjonell kriminalroman.

Frich bruker også muligheten for å påvirke hjernen i forbrytersk hensikt med en spesiell lyd i «Pans fløite» (1922). Også her er det flere henvisninger til nevrofysiologi, og en fransk lege, som opptrer som en mindre heldig hjelper for Fjeld, «hadde gaat i Charcots skole». I «Lucifers øie» (1920) er det lys som kan endre hjernens funksjon.

Den antatt skruppelløse farmasøytiske industri gir opphav til en variant av denne skadekriminaliteten. De forsøker å dekke over alvorlige bivirkninger som kan ødelegge deres store investeringer i nye medisiner og hindre dem i å hente den enorme profitten. Her går de i bokstavelig forstand over lik – ikke bare pasientenes, men også etterforskerne. Vi har allerede nevnt «Parkinsonmysteriet» som er et slikt eksempel. En annen, meget velskrevet, er nevropediateren John Menkes «The angry puppet syndrome» (1999). Menkes lar både helten og noen av skurkene være nevrologer, og handlingen foregår for det meste i en nevrologisk avdeling.

Perifere nerver

Olaf Wilhelm Erichsen (1870–1946) (Kaptein Munk) lar i «Staaldøren» (1922) en lege bruke et stoff som forutgår botulinumtoksin med adskillige ti-år. Han har oppfunnet et stoff, williamsin, som injisert i en perifer nerve lammer denne for en tid som er avhengig av dosen. Helten får tre gram og er lammet i tre uker.

Arv

Med genteknologiens inntog har også kriminalforfattere fått mulighet til å avsløre dystre familiehemmeligheter. På Island er hele befolkningens genmateriale blitt kartlagt, og dette utnytter Arnaldur Indridason (f. 1961) i «Mýrin» (2000). Her er det sykdommen nevrofibromatose som er den arvelige nøkkelen til mysteriet. Nevrologen Peter Gautier-Smith utnytter sykdommen tuberøs sklerose til samme formål i «Unwillingly to school» (2007). Den meste berømte romanen innenfor denne sjangeren er nok Ian McEwens «Saturday» (2005). Beskrivelsen av nevrokirurgen Henry Perownes lørdag er knapt en kriminalroman

i tradisjonell forstand selv om ran og frihetsberøvelse er sentrale ingredienser. Huntingtons sykdom er likevel den spenningsutløsende faktor. I den intenst spennende «Snømannen» (2007) av Jo Nesbø (f. 1960) spiller arvelighet en helt sentral rolle. Dette gjelder mest Fahrs syndrom som fører til forkalkninger av deler av hjernen (basalgangliene), men også sklerodermi. Seriemorderen er for øvrig lege og angis å ha nevrologisk bakgrunn (han befinner seg på nevrologisk avdeling, Haukeland sykehus og arbeider på en doktoravhandling i immunbiologi!). Nesbø beskriver for øvrig nevrologiske sykdommer i flere steder. I «Sorgenfri» (2002) sveiper han f.eks. innom Huntingtons chorea. I mange av romanene er han opptatt av hjerneområdet gyrus fusiformes betydning for evnen til å gjenkjenne ansikter, og han omtaler REM-søvn, Fahrs sykdom, lewylegemedemens og polyneuropati.

Detektiver med hjernesykdom

Den akutte starten og hele rehabiliteringsperioden etter en blodpropp i hjernen er detaljskildret i Leif G. W. Perssons (f. 1945) «Den døende detektiven» (2010). Selve kriminalgåten har lite med nevrologi å gjøre, men hovedpersonens, detektivens, sykehistorie er som en nevrologisk sykejournal. Henning Mankell (1948–2015) lar i «Den orolige mannen» (2009) sin detektivhelt Kurt Wallander forsvinne inn i Alzheimers demens. En annen detektiv med nevrologisk sykdom er førstebetjent Odd Singsaker i Jørgen Brekkes (f. 1968) krimromaner. I introduksjonsromanen «Nådens omkrets» (2011) får vi høre om hans maligne hjernesvulst som han angivelig er vellykket operert for, men som gir ham lakuner av hukommelsestap og anfall med svimmelhet – symptomer som ikke er uten problemer for en mordetterforsker. Johan Høst(mælingen) (f. 1971) har i «En nasjon i sjakk» (2022) en politihelt som blir operert for hjernesvulst (astrocytom) i løpet av den halsbrekkende handlingen.

Spesielle tilstander

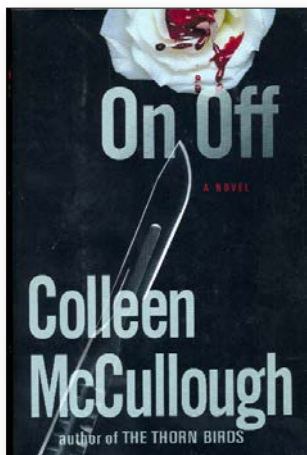
Nevrologen Robert Joynt bruker bare nevrologiske tilstandsbilder i sine i alt seks Sherlock Holmes pastisjer. Jeg har allerede nevnt flere (epilepsi, katapleksi og locked-in), og i «The case of the reed in the breeze» (2006) er det ustøhet og ukoordinerte bevegelser (ataksi) som avslører forbryteren. Slag, hvor pasienten får problemer med stedsansen, er poenget i «The case of the misguided Squire» (2009).

Camilla Läckberg (f. 1974) beskriver i «Stenhuggaren» (2005) meget inngående Aspergers syndrom (hos en av de mistenkte), og hun drøfter også problemet med å skille arsenikkforgiftning fra Guillain-Barrés syndrom. Mer kontroversielle og moderne tilstander som myalgisk encephalomyelitt

(ME) har også funnet en plass i kriminallitteraturen i Gautier-Smiths «Deadly deception» (2010). Det kan bemerkes at nevrologen ikke helt aksepterer diagnosen. Arild Rypdal (1934–2015) lar i «Djevelens stoff» (1995) et mord bli begått ved at papaverin, brukt til selvinjeksjon i penis for å oppnå ereksjon, blir erstattet med et meget potent(!) giftstoff.

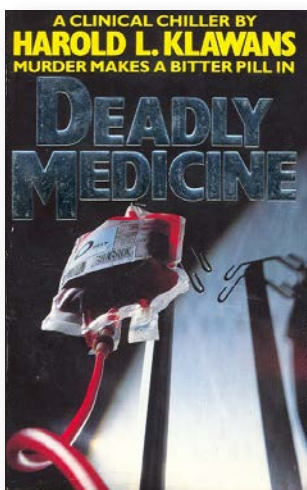
Sykehusromaner

Sykehusromaner er en egen sjanger, men det er få kriminalromaner som har en nevrologisk avdeling som åsted eller sentrum for handlingen. Vi har allerede nevnt John Menkes og hans «The angry puppet syndrome». «Thornbird»-forfatteren Colleen McCullough (1937–2015) lar sin morbide og dramatiske kriminalroman «OnOff» (2006) utspille seg i «Hughling Jacksons

Center for Neurological Research» og lar oss ta del i forskning både på epilepsi, mental retardasjon og, som tittelen antyder, parkinsonisme. Romanen kretser så til de grader rundt nevrologiske sykdommer at sjefdetektiven utbryter at han nå ikke orker mer «*neurological gobbledygook*».

Linda Farsteins (f. 1947) kriminalhistorie «Likely to die» (1997) utspiller seg i «Mid-Manhattan Medical Center» og da i den nevrologiske og nevrokirurgiske delen. Det er denne boken som har den berømmelige passasjen: Detektiven spør: «*What's the difference between a neurologist and a neurosurgeon?*», og nevrologen svarer: «*200 000 dollars*». Linda Farstein er for øvrig også innom nevrologien i «Silent mercy» (2011) hvor skurken, en trapes-artist, mister sin partner ned i manesjen på grunn av en sensorisk polynevropati han prøver å skjule. Diagnosen er «Hansen's disease» og den dramatiske slutten utspiller seg i en gammel leprakoloni.

Harold Klawans

De mest nevrologiske av alle kriminalromaner er likevel skrevet av Harold Klawans. Fra den første «Sins of commission» (1982) til den posthumt utgitte «And mother makes thirteen» (1999) skrev han ytterligere tre kriminalromaner: «Informed consent» (1986), «The Jerusalem code» (1988) og «Deadly medicine» (1989). Klawans var professor i nevrologi ved Rush University i Chicago. Avdelingen (her kalt Flint University) er også sentrum for handlingen i Klawans kriminalromaner. Helten, sjefen på avde-

lingen, Paul Richardson, er både den suverene diagnostiker og den skarpsynte oppdageren når mordene skjer rundt i sykehuset. Denne Richardson har klare trekk av Klawans selv: Han er sykkelig opptatt av og ekspert på baseball, og han er en enda større kjenner av klassisk musikk. Bøkene er fulle av beskrivelser av allehånde nevrologiske sykdommer og syndromer, personene har navn fra medisins historie: Dan D Walker, Romberg, Westphal, Adam Stoke, Willie Prader, Moon, Biedle og så videre. Referansene til nevrohistorie er mange, oftest gitt under klinikker med studentene. I det hele: Disse bøkene er en blanding av spennende kriminalhistorier, medisinhistorie og kliniske nevrologiske studentklinikker – og de er faktisk lærerike!

Avslutning

Avslutningsvis er det rimelig å påpeke en eiendommelighet ved nevrologens rolle i kriminallitteraturen. Opp til årene 1940–50 er nevrologen nesten utelukkende fremstilt som skurk. Forfatterne (og deres lesere) har tydeligvis oppfattet en lege med spesielle kunnskaper om hjernens funksjon som skremmende og farlig. Typiske fra norsk krim-historie er Johan Ellefsens (1888–1921) «Doktor Friis» (1914) og «Fænomenet Robert Robertson» (1923) av Stein Riverton. De siste tiår kan ikke oppvise samme holdning til nevrologien i kriminal-litteraturen. Det gjør at vi har fått en ny detektiv-helt av typen: Den nøyaktig observerende og rebusløsende kliniske nevrolog.

Litteratur

1. Stien R. Nevrologi – spesialiteten med egen kriminalroman. Neurologiske poenger i norsk kriminallitteratur. *Tidsskr Nor Legeforen* 1997; 117: 1153–1155.
2. Kempster P, Lees AJ. Neurology and detective writing. *Pract Neurol* 2013; 6: 372–6.
3. Stien R. Nevrologen som kriminalforfatter. *Axonet* 2014; nr. 1: 26–7.
4. Teive HAG, Lees AJ. Inspector Maigret and his relevance to the practice of Neurology. *Arq Neuropsiquiatr* 2017; 75: 189–91.
5. Stien R. Hammerslaget – den nevrologiske kriminalroman. I: Tschudi VP, Bjerke E, red. Bok. *Høydepunkter fra 33 norske boksamlinger*. Oslo: Orfeus forlag, 2022: 242–45.

Ragnar Stien

ragnarstien@hotmail.com

Mogens Thorsens gt 1A

0264 Oslo

Ragnar Stien er pensjonert nevrolog, stifter av Den norske nevrologiske litterære klubb og en av 33 medlemmer av Bibliofilklubben – mye på grunn av hans samling av kriminallitteratur.